

Značajan pogled s jugoistoka

Vladimir P. Goss, *Četiri stoljeća europske umjetnosti 800. - 1200. Pogled s jugoistoka*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2010, 291 str.

Knjiga Vladimira P. Gossa *Četiri stoljeća europske umjetnosti 800. – 1200. Pogled s jugoistoka* objavljena je i javnosti predstavljena u svibnju ove godine. Knjiga je autorovo zrelo djelo, sažetak triju područja kojima se autor, kao neumorni istraživač hrvatske povijesti umjetnosti, tijekom svoje dosadašnje karijere intenzivno bavio – predromanička arhitektura, romanička skulptura i ranija srednjovjekovna umjetnost panonskog prostora. Poglavlja u knjizi, svojim brojem i naslovima, vrlo jasno odgovaraju tim područjima: *Jugoistočna granica karolinške arhitekture*, *Romanička skulptura kao javni medij te Pannonia Romanica*. Četvrto poglavlje pod nazivom *Veliki lanac, izgubljena karika i pokoja pouka* donosi kratak osvrt na već ranije rečeno te priču o dva zvonika – onom splitske katedrale i onom Sv. Marije u Zadru, nakon čega slijedi zaključak, popis literature, popis ilustracija te kazalo pojmova. Knjiga predstavlja svojevrsnu povijest predromanike, romanike i rane gotike iz kuta osobe, kako i autor kaže, „koja se pretežno bavila umjetnošću središnjeg Mediterana i srednjoistočne Europe“. Očito, da je knjiga nastala i zbog svojevrsnog revolta na neke standardne preglede koji prate europsku srednjovjekovnu umjetnost, a usko su, u velikom broju slučajeva, ograničeni zapadnocentričkom vizijom europske umjetnosti čija istočna granica, kako je i sam autor nekoliko puta naglasio, „ide linijom Rajne, gornjeg Dunava i zapadnom obalom Jadrana“. Samim tim manje, ali ne manje značajne, zemlje na periferiji (npr. Hrvatska, Mađarska, Slovačka, Češka, Poljska, skandinavske zemlje...) ostaju zakinute da svojom srednjovjekovnom baštinom upotpune neki veliki europski pregled srednjovjekovne umjetnosti. U tom smislu ova knjiga je veliki doprinos hrvatskoj, ali i europskoj povijesti umjetnosti, kojom je hrvatska srednjovjekovna baština stavljena u širi europski kontekst.

Bit ove knjige možda je najbolje ocrtao sam autor u uvodnom poglavlju naziva *Umjetnički oblici* kada je istaknuo kako je jedna od ključnih zadaća istraživača podijeliti svoja iskustva (u izvođenju istraživanja, projekata i zaključaka) s mladim naraštajima, a budućim istraživačima umjetnosti. U skladu s tim, razmišljanja su iznesena vrlo razumljivim i lako čitkim izričajem, potkovanim stručnom terminologijom. Djelo je nezaobilazan priručnik za studente, ali je isto tako vrijedan izvor podataka i za sve one koji se bave srednjovjekovnom umjetnošću u današnjoj Hrvatskoj, ali i u Europi.

Prvo poglavlje, *Jugoistočna granica karolinške arhitekture*, bavi se razdobljem predromanike tj. predromaničkim stilom u arhitekturi te oblicima kojima se razlikuje od romaničkog arhitektonskog stila. Kao svojevrsni uvod tome, jasno su objašnjena ključna obilježja, ali i razlike predromanike i romanike, kao i prepoznavanje njihovih međuveza. Zaključci koji su doneseni na tu tematiku za zemlje na rubu zapadne civilizacije (prvenstveno Hrvatske) uspoređuju se s primjerima središnjih zemalja Karolinškog i Otonskog Carstva. Obraduje se i velik dio korpusa hrvatske predromaničke arhitekture, s naglaskom na „kraljevsku skupinu“ za koju autor kaže da je „izvorna domaća verzija predromaničkog graditeljstva nadahnutu karolinškim uzorima“. S tim u skladu razmatra se i najinovativnije obilježje karolinške arhitekture – *westwerk* – i utjecaji na hrvatske primjere. U tom

vidu također se razmatraju različitosti *westwerka* i *westbaua*. Pitanja i problemi koji su uključeni u studij hrvatskog *westwerka* vode do korisnih razlikovanja „karolinških“ i „antikarolinških“ oblika. To vodi do boljeg razumijevanja umjetnosti karolinškog doba te omogućuje jasno izdvajanje njenih obilježja koja su uistinu „predromanička“ i koja najavljuju romaničku sintezu. U ovom poglavlju dotaknut je i fenomen barbarske kulture i graditeljstva, koji je prema autoru imao značajan utjecaj na dio naše predromaničke gradnje, a razmatra se kroz umjetnički, ali i povijesni pregled Europe toga doba. U tom kontekstu spominju se i razmišljanja J. Strzygovskog o germano-slavenskoj arhitekturi u drvu kao i njegove teze koje su s obzirom na nova saznanja u nekim slučajevima i dokazive. Podloga za dio tematike ovog poglavlja uzeta je iz niza prijašnjih autorovih radova koji su dodatno prošireni, revidirani i oplemenjeni novim saznanjima.

U drugom poglavlju, *Romanička skulptura kao javni medij*, detaljnije se obrađuju dva vrhunska spomenika hrvatske baštine – Radovanov portal na trogirskoj katedrali i monumentalne vratnice splitske katedrale. Temelji ovog poglavlja također se očituju u ranijim radovima. Jasno se objašnjava metodologija rada koja je korištena pri obradi Radovanova portala te način na koji su određena zapažanja s tog primjera primijenjena na programsku analizu Buvininih vratnica i na prikaz *Navještenja* danas uzidan u zvonik splitske katedrale. Metodološki ključ bio je pronaći čimbenik jedinstvenosti pojedinog programa prikazivanja. Uz detaljniju obradu Radovanova portala analizirani su i veliki radovi fasadne skulpture (primjeri Cluny III, Vézelay, Autun...) kako bi se pokazalo da su zamišljeni kao komunikacija, uzimajući u obzir i tip konzumenata tako iznijete informacije. Prema autoru, društvo toga vremena trebalo je više javnog informiranja, a informaciju je trebalo iznijeti jezikom koji će biti razumljiv javnosti – trajni slikovni prikazi na frekventnim mjestima ipak su imali prednost spram bilo kakve govorne riječi. Na primjeru Buvininih vratnica pokušava se pokazati kako se kroz određene scene (osobito sekvenca Kristova javnog djelovanja) pokušavaju pobiti određene heretičke zablude, što na neki način i ima smisla, s obzirom na herezu u ne tako dalekoj Bosni te na politiku i razmišljanja ondašnjeg splitskog nadbiskupa Bernarda. U nastavku poglavlja javno djelovanje kamene plastike obrađuje se kroz programe koji su nastali u ozračju križarskih vojni (djelovanje Niccolóa, portali Leona, St. Gilles-du-Garda, Vézeleya...).

Treće poglavlje naslova *Pannonia Romanica*, vjerujem da mogu reći, donosi trenutačno stanje istraživanja srednjovjekovne povijesti umjetnosti u kontinentalnoj Hrvatskoj koje je velikim dijelom rezultat autorova projekta „Romanika u međurječju Save i Drave i europska kultura“. Značajno je to što se jasno pokazuje metodologija istraživanja prostora u kojem se većinom nalaze samo dijelovi srednjovjekovne gradnje, ulomci skulpture i zidnog slikarstva, no ipak, iznimaka, nasreću, ima. Razmatraju se pitanja je li hrvatska umjetnost uopće periferna, kako je srednjovjekovna Slavonija dio međunarodne srednjovjekovne kulture, kako prepoznati romaničku crkvu ili njene dijelove. Veći dio poglavlja autor posvećuje metodi istraživanja koja uključuje teritorijalnu organizaciju i kulturni pejzaž. Dio je posvećen ulozi skulpture, a obrađuju se dva velika korpusa: Rudina, uz koju vežemo vrhunsko oblikovanje 19 glava, te Glogovnica, koja je nešto slabije kvalitete. S obzirom na to da je dolazak viteških redova na ove prostore imao veliku ulogu u promicanju gradnje i oblikovanja u trajnom materijalu, autor je odlučio nekoliko stranica posvetiti i spomenicima viteških redova, prvenstveno templarskim (Brckovljani, Martin kraj Našica, Koška...) tražeći usporedbe u nekim europskim primjerima. Na kraju poglavlja izvjesna pažnja posvećena je umjetnosti koja nastaje tijekom „zlatnog doba panonske srednjo-

vjekovne kulture“, između 1180. i 1242. godine, s naglaskom na Čazmu i Medvedgrad koji se stavljaju u širi kontekst europske umjetnosti s obzirom na umjetnički izraz čiji se dolazak prvenstveno pripisuje kolonizacijskom pokretu unutar „renesanse 12. stoljeća“.

Veliki lanac, izgubljena karika i pokoja pouka naslov je posljednjeg, četvrtog poglavlja u kojem autor donosi bitne zaključke iz prethodnih poglavlja te niz pitanja koja su ipak ostala otvorena. Kao zaključak poglavlja nalazi se „priča“ o dva zvonika – Sv. Marije u Zadru i onom splitske katedrale. Slijedi se stilsko određenje te europski uzori za zvonik Sv. Marije te unutar tih okvira objašnjava stil i namjena zvonika katedrale u Splitu.

U zaključku autor daje dio svog izlaganja tj. samo „...misli, ojačane priložima drugih sudionika“ sa skupa „Borders of Art History in Central Europe“ održanog 2007. u Bratislavi. Naglašava kako se kulturni pejzaž ne poklapa s geografskim i/ili političkim granicama, a samim tim europske granice u pogledu umjetnosti, u ovom slučaju srednjovjekovne, ne bi trebale biti tako „službene“.

Knjiga *Četiri stoljeća europske umjetnosti 800. – 1200. Pogled s jugoistoka* prilog je istraživanju srednjovjekovne umjetnosti vrijedan pažnje. Ne samo što hrvatsku umjetnost toga vremena stavlja u europski kontekst, već predstavlja i značajne metodološke obrasce i naznačuje neke nove istraživačke pravce. Njeno englesko izdanje *Four Centuries of European Art, 800-1200 A View from Southeast* već se predstavlja u Europi, što bi mogao biti znatan doprinos ulasku naše srednjovjekovne umjetnosti u veće europske preglede.

Maja Cepetić

Govor za Hrvatsku

Bernardin Frankapan Modruški, Oratio pro Croatia / Govor za Hrvatsku (1522.), studija, prijepis i prijevod Ivan Jurković - Violeta Moretti, Modruš: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 2010, 176 str.

U nakladi Katedre Čakavskog sabora Modruše, kao početno djelo u nizu Posebna izdanja „Modruškog zbornika“, objavljeno je prvo cjelovito kritičko izdanje s hrvatskim prijevodom govora što ga je knez krčki, senjski i modruški Bernardin Frankapan održao 19. studenog 1522. godine pred okupljenim njemačkim staležima na carskom saboru u Nürnbergu. Knjiga je plod pregnuća dvoje stručnjaka, historičara Ivana Jurkovića i filologinje Violete Moretti te predstavlja uistinu sve što se može reći o govoru i s historičarskog i s filološkog stanovišta.

Upravo zadivljuje mar i predanost kojim su autori obogatili taj nevelik tekst same kneževke molećive besjede, oplevši ga brižljivim i detaljnim studijama, čime su uobličili egzemplarno izdanje. Nedvojbeno su oboje bili i najpozvaniji da se pothvate tog zadatka, budući da njihovo plodotvorno zanimanje za Bernardinov govor potječe još iz završnih studentskih dana: njihovi diplomski radovi, izrađeni u razmaku od devet godina (Jurkovićev 1997, Morettin 2006. godine), uzeli su za predmet istraživanja *Oratio pro Croatia*. Taj odavno pobuđeni pregalački interes pretočen je sada u monografiju koja bez daljnjega

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 42

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2010.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 42

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Hrvoje Gračanin

Uredništvo

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest)
Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek)
Hrvoje Petrić (rani novi vijek)
Željko Holjevac (moderna povijest)
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest)
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu

Kristina Milković

Tajnik uredništva

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Boris Bui

Marko Maraković

Ivanka Cokol

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2010. godine

Naklada

200 primjeraka

*Časopis je dostupan na portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske
Hrčku na adresi <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*